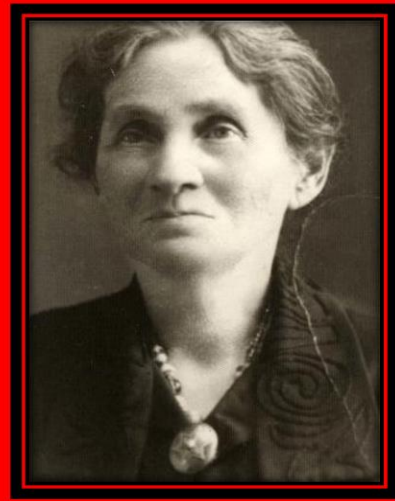
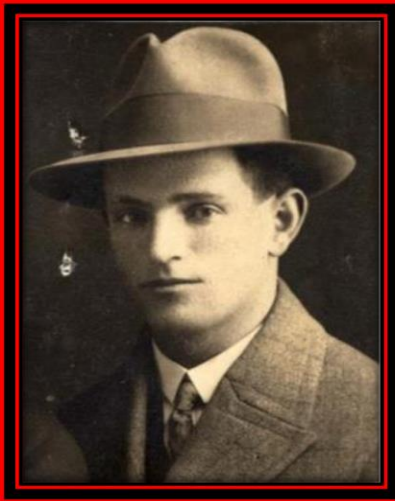

Михайло Гутор

КАТАСТРОФА в історії єврейських громад Чернівеччини: Бабина, Борівців, Василіва, Веренчанки, Великого Кучуріва, Давидівців, Киселіва, Мигова, Нижніх Станівців, Путила, Чудей.

Національний історико-меморіальний заповідник «БабинЯр»
Київ-2024

Передмова

У 1933 році до влади в Німеччині прийшов Адольф Гітлер, який затвердив у країні націонал-соціалістичний режим. Цей режим ґрунтувався на нацистській расовій доктрині, згідно з якою німці – "арійці" належать до вищої раси, а євреї вважалися Untermenschen – недолюдьми.

У виявлених після закінчення війни документах зазначено, що остаточною метою Гітлера було повне знищення всіх євреїв у всьому світі. Для виконання цього плану євреї були зігнані в гетто, були організовані трудові, концентраційні табори і табори знищення, в які доставлялися євреї; нездатних трудитися вбивали відразу, решта була приречена на смерть від голоду і хвороб.

За роки війни нацисти знищили близько 6 мільйонів євреїв, з них півтора мільйона дітей, що становило приблизно третину загальної чисельності євреїв в усьому світі в той час. Планомірне знищення євреїв не можна назвати просто актом геноциду, настільки безпрецедентним воно було за масштабами, опрацьованості і реалізації. Це була спроба знищити цілий народ, де б не перебували його представники. Саме тому геноцид єврейського народу в роки війни отримав назву – Голокост (англ. Holocaust – «всепалення»).

В історії Голокосту увиразнюють 4 основні етапи:

1933-1938 – початок відкритої державної антисемітської пропаганди в Німеччині, т. з. «Нюрнберзькі закони», згідно з якими євреї не вважалися громадянами Третього рейху, послідовна та поступова дискримінація євреїв Німеччини в усіх сферах соціального життя. Від 1938 антисемітська політика поширювалася на єврейські громади Австрії та Чехословаччини. Завершальна подія цього етапу – загальнонімецький єврейський погром («кришталева ніч»);

1939-1941 – фізичне переслідування єврейських громад Європи, переміщення євреїв у міські концтабори. Заохочення вбивств євреїв у Польщі, Німеччині, Австрії, Франції, Нідерландах та інших країнах;

1941-1943 рр. – реалізація гітлерівського плану суцільного знищення єврейського народу під евфемізмом «остаточне розв'язання єврейського питання» у формі масових розстрілів у спеціально відведених місцях, у гетто, розстрілів та отруєння газом у таборах смерті Аушвіц, Треблінка, Белжець, Собібор, Майданек, Хелмно;

1943-1945 – продовження знищення євреїв у таборах смерті. Ліквідація гетто. Приховування нацистами наслідків Голокосту.

Бабин¹

Бабин – село у Веренчанській сільській громаді Чернівецького району.

Засновано Бабин у XV столітті. На його околицях виявлено 10 палеолітичних стоянок. На одній з них, в урочищі Яма, знайдено залишки тимчасового житла.

За переписом 1900 року в селі було 302 будинки, проживало 1448 осіб (15 католиків, 1345 православних і 88 юдеїв; 1360 українців і 88 євреїв, записаних німцями). А на землях фільварку були 53 будинки, проживало 322 мешканці (120 католиків, 66 православних і 136 юдеїв; 169 українців, 140 німців, 1 румун і 12 — інших національностей).²

Національний склад населення (1930 р.)³

Національність	Кількість осіб	Відсоток
українці	1451	90,46
румуни	81	5,05
євреї	64	3,99
росіяни	3	0,19
німці	2	0,12
поляки	2	0,12
угорці	1	0,06

В липні 1941 року всіх євреїв, які жили в селі, зігнали в яр біля ставу «Гнилячка», розстріляли і загорнули землею. За переказами односельчан – земля тут дихала ще три дні.

За сприянням єврейської общини на кошти жителів села Бабин в 90-х роках ХХ ст. був поставлений цей пам'ятник.⁴

¹ Історія міст і сіл Української РСР. URL: <https://ukrssr.com.ua/cherniv/kelmenets/babin-kelmenetskiy>

² Gemeindelexikon der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder, bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900, XIII. Bukowina. Wien. URL: https://digi.landesbibliothek.at/viewer/image/AC03014104/1/LOG_0003/

³ За даними перепису 1930 року у Румунії. Recensământul general al populației României din 1930. URL: <https://archive.org/details/recensamntulgene02inst/page/122/mode/2up?view=theater>

⁴ Путівник с. Бабин Заставнівського району Чернівецької області. URL: https://rada.info/upload/users_files/04418535/f6d1f39c8f00090d5da7a980ba7535d1.pdf

Борівці⁵

Церква Покрови Пр. Богородиці.⁶

Борівці – село в у Веренчанській сільській громаді Чернівецького району.

Перша писемна згадка про село датується 1588 роком. В джерелах зустрічаються різні варіанти назв. Це Боровці, Бурівці (у творах Стефаника), Vougoce (в Боплана), Бореуці – 1649 і 1652 рр., Vorouz – 1780 р., Борьуці – 1785 р. Українською народною назвою весь час залишалася форма Борівці. Місцеве населення виводить назву села від «бір» - «ліс».

Крім українців, у селі проживали представники інших національностей. Так, згідно з переписом 1880 року в селі Борівці проживало 1810 українців, 7 румунів, 5 поляків, 72 євреї. В 1900 році – 1638 українців, 113 євреїв. У 1910 році – 1746 українців, 5 румунів, 4 німці, 174 євреї. За віросповіданням серед борівчан було 1684 православних, 18 римо-католиків, 53 греко-католики.⁷

За переписом 1910 року в селі було 11 ремісників та 15 торговців, у тому числі власники магазинів, бакалії, складів і т. п.

Перед Першою світовою війною більшість борівецьких земель перейшла до капіталіста-мільйонера Маркуса Фішера. Він володів маєтком у 425 га, жив у Чернівцях (мав ще маєтки у Хрещатику, Киселеві та Прилипчому). В 1912 році збудував цукровий завод у селі Кострижівка. З початком війни він у 1914 році покинув маєток.

⁵ Історична довідка села Борівці. URL: <https://verenchanska-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-sela-borivci-20-24-04-28-04-2021/>

⁶ Церква була побудована у 1860-х роках за фінансування Буковинського релігійного фонду та тодішнього вїйта села Александра Скорейка

⁷ Історична довідка села Борівці. URL: <https://verenchanska-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-sela-borivci-20-24-04-28-04-2021/>

На кінець XIX ст. частина земель стала власністю поміщика Смценера, який жив у Відні, а землю здавав у оренду. Управляли маєтком Клявбер, а потім Гольдер. У 1900 році Калман Гольдер продав свій маєток у Борівцях Йозефу Блюму, який у 1906 році добився «повернення» йому 3 парцел громадської землі. У 1901 році Зотта весь свій маєток продав Калману Шлезінгеру.

Національний склад населення (1930р.)⁸

Національність	Кількість осіб	Відсоток
українці	1618	92,04
євреї	114	6,48
румуні	17	0,97
німці	2	0,11
поляки	1	0,06
не вказали	6	0,34

З липня 1941 по березень 1944 року в селі знову встановилася влада румунів. Почався другий окупаційний румунський період.

В червні 1941 року було вбито і потоплено в озері Бульбона 48 чоловік єврейської національності із села Борівці та 50 — із села Киселів. Ця подія стала однією із жорстоких сторінок трагічної історії великої війни.

В ті грізні, непевні роки була ненависть і кров, але була й праця, боротьба, допомога українців євреям. Переважна більшість жителів села прихильно ставились до євреїв. Так, сім'я Горецьких переховувала Енгеля Леона, також була надана допомога Шихнерам Зейді і Менделю.

5

Мозес Ліндер (Moses Linder) народився в Борівці у 1903 році. Він був промисловцем. Мозес був убитий під час Шоа.⁹

⁸ За даними перепису у Румунії. Recensământul general al populației României din 1930. URL: <https://archive.org/details/recensamntulgene02inst/page/120/mode/2up?view=theater>

⁹ URL: <https://collections.yadvashem.org/en/photos/14259071>

Храм Різдва Богородиці (1835) – головна архітектурна домінанта Василіва.¹¹

Василів – село у Кадубовецькій сільській громаді Чернівецького району.

Перша писемна згадка про населений пункт датується 1230 р., коли в Галицько-Волинському літописі Василів згадується як древнеруське місто Галицької Русі.¹²

В 1359 році Василів, як і вся Буковина, стає частиною Молдавського князівства.

У 1794 році (за іншими джерелами — 1807 року) до Василева приїздить перший його власник барон Андрей-Леопольд фон Капрі і поселяється в північній частині села. Свій маєток зводить за європейським зразком, починає закладати біля дому парк.

До 100-річчя входження Буковини до складу Австро-Угорщини в Чернівцях розпочалося будівництво митрополичої резиденції. Камінь для

¹⁰ Плахонін А.Г. ВАСИЛІВ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2003. - 688 с.: іл.. URL: <http://www.history.org.ua/>?; Черешнюк М. М. Історія сіл Заставнівщини: Істор. літ-ра. Чц., 2011. – 792 с.

¹¹ URL: <https://castles.com.ua/vasyliv.html>

¹² Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – XVI+591 с. ISBN 5-308-00052-2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/litop/lit14.htm>

споруди добували у Василеві, а в урочищі Котельце жителі виготовляли високоякісну цеглу.

В нагороду за працьовитість, чесність і дбайливість, а також з необхідності розвитку освіти, австрійська влада у 1876 році збудувала в селі чотирикласну початкову школу.

У другій половині XIV ст. почався процес відродження міст, Василів, втративши важливе торгове значення, уже не міг піднятися до рівня міста.

У молдавській феодальній грамоті від 1448 року, Василів вже згадується як рядове феодально залежне село.

В 1900 році у Василеві проживало – 313 євреїв (19,5%).¹³

Незважаючи на те, що західноукраїнські євреї надавали перевагу життю у містах, село Василів мало єврейську громаду, яка до Другої світової війни налічувала 75 родин. Була і синагога, яка, нажаль, теж не пережила лихоліття війни.

Єдине свідцтво існування у Василеві юдейської громади – єврейський будинок адвоката Батлера.

Єврейський будинок адвоката Батлера.¹⁴

¹³ О. Добржанський, Н. Масіян, М. Никирса. Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775-1940) – Чернівці, “Золоті литаври”, 2003. – С. 172. – С. 43. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Dobrzhanskyi_Oleksandr/Natsii_ta_narodnosti_Bukovyny_u_fondakh_Derzhavnoho_arkhivu_Chernivetskoj_oblasti_1775_-_1940.pdf?

¹⁴ URL: <https://dnister.info/Krajeznavstvo/Opys.html>

Веренчанка¹⁵

Веренчанка, 2008 р.¹⁶

Веренчанка – адміністративний центр Веренчанської сільської громади Чернівецького району

Перша письмова згадка про село датується 1589 роком, коли за грамотою молдавського господаря воно було передано поміщикові Ончулу Веренчулу.

Станом на 1904 рік в селищі налічувалось 4039 мешканців, частина маєтку належала до власності графа Станіслава Яблоновського, частина — до власності купця Мортка Корна. У Веренчанці відкрита залізнична станція та пошта.

Український письменник і педагог Д. Я. Макогон, який довгі роки у Веренчанці вчителем, в оповіданні «Вибагливий панич» так описує навчання у місцевій школі: «В малій низенькій хатині з повибиваними вікнами і дірявими стінами збиралося щоднини 60 дітей на науку. Одні сиділи на лавках, а інші стояли рядом попід стінами. Свої місця міняли діти щоденно: котрі сьогодні сиділи, то мусили стояти завтра, коли прийшлося писати задачу, то ті, що стояли, притискали зошит до стіни і так писали».¹⁷

У Веренчанці провела свої юнацькі роки донька Д. Я. Макогона відома українська письменниця Ірина Вільде, у творах якої, зокрема в повісті «Повнолітні діти», відтворено картини пейзажу і побуту цього села. Згадує вона Веренчанку і в новелі «Лисні».

28 червня 1940 року радянські війська окупували Веренчанку. У липні 1940 року було створено Раду депутатів трудящих.

¹⁵ Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. / голов. редкол.: Тронько П. Т. (голова) [та ін.] ; Ін-т історії АН УРСР. - Київ: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1967-1974. Чернівецька область / АН УРСР; редкол. тому: В. М. Курило (голова) [та ін.]. – 1969. – С. 238-246. – 703 с., [23] с. фот.: іл. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001263>;

¹⁶ URL: <https://castles.com.ua/verenchanka.html>

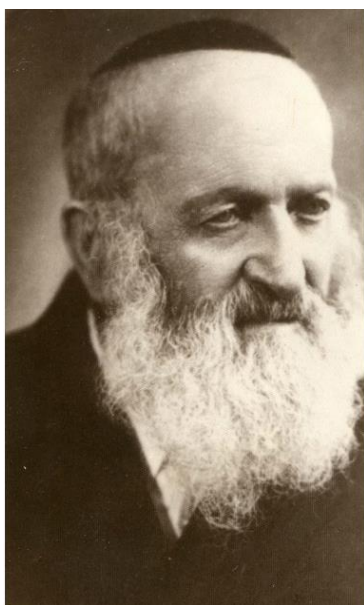
¹⁷ Історія села Веренчанка. URL: <https://verenchanska-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-sela-verenchanka-20-19-43-28-04-2021/>

У липні 1941 року Веренчанку окупували румунсько-німецькі загарбники¹⁸.

У березні 1944 року Веренчанка була визволена від нацистських загарбників

В 1900 році у Веренчанці проживало – 354 (9%) євреї.¹⁹

Відоме місце в селі Шишківці – урочище «вертеб», де в 1941 році розстріляно понад 200 євреїв з навколишніх сіл: Киселів, Веренчанка, Хлівище, Малятинці, Давидівці, Ставчани, Южинець, Валява. У 1992 році на цьому місці відкрито пам'ятний знак «Семисвічник».

Давід Бренер

народився у Веренчанці у 1855 році. До Другої світової війни він жив у Веренчанці. Давид був убитий під час Шоа.²⁰

Чая Кула Бренер

до Другої світової війни жила у Веренчанці. Чая Кола Кула була вбита під час Шоа.²¹

Генріх Херш

народився у Веренчанці у 1869 році. Він був суддею. Генріх Херш був убитий під час Шоа.²²

¹⁸ Чернівецький облдержархів, ф. Р-4, спр. 132, арк. 13.

¹⁹ О. Добржанський, Н. Масіян, М. Никирса Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775-1940) – Чернівці, “Золоті литаври”, 2003. – С. 43. – 172 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dobrzhanskyi_Oleksandr/Natsii_ta_narodnosti_Bukovyny_u_fondakh_Derzhavnoho_arkhivu_Chernivetskoj_oblasti_1775_-_1940.pdf

²⁰ URL: <https://collections.yadvashem.org/en/names/14013900>

²¹ URL: <https://collections.yadvashem.org/en/names/14014551>

²² URL: <https://collections.yadvashem.org/en/names/13895181>

Великий Кучурів²³

Великий Кучурів, залізничний вокзал. 1930 р.

Національний склад населення (1930 р.)²⁴

Національність	Кількість осіб	Відсоток
румун	9094	88,41 %
українці	532	5,17 %
євреї	224	2,18 %
німці	183	1,78 %
поляки	130	1,26 %
росіяни	117	1,14 %
цигани	5	0,05 %
болгари	1	0,01 %

Великий Кучурів – село в Сторожинецькому районі – засноване в 1422 р.

У 1869 році було закінчено будівництво залізниці Чернівці-Сучава, яка проходила через село, в тому ж році було відкрито станцію Великий Кучурів.

У 19 – на початку 20 ст. село називалося Кучурул-Марє у складі Австро-Угорщини. У 1918-1940 рр. – у складі Румунії, в 1940-1991 рр. – УРСР.

²³ Історія міст і сіл Української РСР. URL: <https://ukrskr.com.ua/cherniv/storozhin/velikiy-kuchuriv>

²⁴ За даними перепису 1930 року у Румунії. Recensământul general al populației României din 1930. URL: <https://archive.org/details/recensamntulgene02inst/page/120/mode/2up?view=theater>

28 червня 1940 року в село вступили радянські війська. З цієї нагоди у Великому Кучурові відбувся багатолюдний мітинг, на якому виступили перший секретар Чернівецького обкому КП(б)У І. С. Грушецький, селяни І. С. Сушинський, П. І. Олійник та інші.

4 липня 1941 року село окупували німецько-румунські війська.

30 березня 1944 року частини Червоної Армії відвоювали село.

Єврейська громада²⁵

З кінця 17 ст. у Великому Кучурові існувала єврейська громада, яку складали вихідці з Галичини. У 1815 р. багато євреїв покинули село через неврожай, проте надалі єврейська громада відновилася. Після закінчення будівництва в 1869 р. залізниці Чернівці – Сучава основним заняттям місцевих євреїв стала торгівля. Більшість євреїв Великого Кучурова були хасидами. У 1920-х рр. в селі діяли стара синагога та 2 нові – «Бейс Іцхок» (створена в 1907 р.) та «Агавас Ахім» (з 1912 р.), до 1937 р. залишилося дві синагоги. В селі був єврейський цвинтар. Наприкінці 19 ст. у Великому Кучурові проживало 415 євреїв, в 1930 р. – 386 євреїв.

У період між двома світовими війнами євреї Великого Кучурова займалися торгівлею і ремеслами; серед них були вчителі, лікарі, фахівці інших професій. Існувало єврейське благодійне товариство.

У 1942 близько 300 євреїв Великого Кучурова були розстріляні недалеко від селища Глибока.

Великий Кучурів, єврейський цвинтар. 2013 р.²⁶

²⁵ URL: <http://www.muzejew.org.ua/Susidstvo/Responsive/Kuchuriv-Ukr.html>

²⁶ Світлина Сільвії Сваан. URL: <http://www.muzejew.org.ua/Susidstvo/Responsive/Kuchuriv-Foto-Ukr.html>

Давидівці

Давидівці – село у Кіцманській міській громаді Чернівецького району.

Перша писемна згадка про поселення 1413 року в грамоті молдавського господаря.

Національний склад населення (1930 р.)²⁷

Національність	Кількість осіб	Відсоток
українці	1218	95,75
євреї	48	3,77
росіяни	5	0,39
румуні	1	0,08

Відоме місце в селі Шишківці – урочище «вертеб», де в 1941 році розстріляно понад 200 євреїв з навколишніх сіл: Киселів, Веренчанка, Хлівище, Малятинці, Давидівці, Ставчани, Южинець, Валява. У 1992 році на цьому місці встановлено пам'ятний знак «Семисвічник».

Шишківці, пам'ятний знак «Семисвічник». 2013 р.²⁸

²⁷ За даними перепису 1930 року у Румунії. Recensământul general al populației României din 1930. URL: <https://archive.org/details/recensamntulgene02inst/page/122/mode/2up?view=theater>

²⁸ Перший онлайн журнал с. Шишківці. URL: https://vk.com/live_journal_shushkivtsi (дата звернення: 03.07.2024).

Церква Св. Миколи (1848) в с. Киселів. 2018 р.³⁰

Національний склад населення (1930 р.)³¹

Національність	Кількість осіб	Відсоток
українці	2527	94,29
євреї	113	4,22
румуні	23	0,86
поляки	14	0,52
не вказали	3	0,11

Киселів – село у Веренчанській сільській громаді Чернівецького району.

Перша письмова згадка про село належить до I пол. XVII ст. Назва Киселів значиться на карті, складеній відомим французьким інженером Гійомом де Бопланом.³² Вона згадується також в акті від 4 березня 1652 року, де йдеться про розподіл майна померлого логофета Гаврилаша Матяша, за яким Киселів став власністю його дочки Олександри.

²⁹ Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. — С.365. — 706 с. Історична довідка села Киселів. URL: <https://verenchanska-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-sela-kiseliv-20-18-06-28-04-2021/> (дата звернення: 03.07.2024).

³⁰ URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%D0%9A%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B2_2.jpg

³¹ За даними перепису 1930 року у Румунії. Recensământul general al populației României din 1930. URL: <https://archive.org/details/recensamntulgene02inst/page/122/mode/2up?view=theater>

³² Карпенко, Ю. О.. Топонімія центральних районів Чернівецької області [Текст] : конспект лекцій / Ю. О. Карпенко; Чернівецький держ. ун-т. – Чернівці, 1965. – С. 33. – 76 с.

В 1913 році в Киселеві учителював український поет Володимир Олександрович Кобилянський. Того ж року він переїхав до Києва. У своїх кращих творах В. Кобилянський відобразив життя і побут буковинців.³³

Після розпаду Австро-Угорщини у 1918 році Північну Буковину загарбала боярська Румунія.

28 червня 1940 року Червона Армія окупувала Північну Буковину.

В липні 1941 німецько-румунські війська окупували Чернівецьку область.

23 березня 1944 року село було звільнено від німецьких військ.

Під час трагічних подій, в липні 1941 року, на території села Киселів сталося жорстоке масове вбивство євреїв. Врятуватися вдалося тільки одній дівчинці. Ця жінка зараз проживає в Канаді, і саме з її ініціативи спорудили пам'ятник.

22 вересня 2019 року відбулося відкриття оновленого пам'ятника жертвам трагічного вбивства близько 200 євреїв на околиці села.

На відкритті пам'ятника були присутніми громада села Киселів разом із сільським головою Валерієм Васильовичем, директор ЧОБФ "Хесед-Шушана" Ілля Хочь та двома місцевими священиками о.Юрієм і о.Андрієм. Також на відкриття прилетіло і подружжя Родал, з Канади.

Киселів, пам'ятний знак на місці вбивства євреїв. 22 09. 2019 р.³⁴

³³ В. Кобилянський. Поезії. К., 1959, стор. 86.

³⁴ Ілля Хочь. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2511253655763159&set=pb.100006356473220.-2207520000&type=3> (дата звернення: 03.07.2024).

Мигове, церква Іоанна Сучавського.³⁶

Мигове – село у Берегометській селищній громаді Вижницького району.

Спочатку Мигове було частиною села Луківці, від якого воно відокремилось в 1776 році.³⁷

На той час Мигове входило до складу Молдавського князівства, яке було васалом Османської імперії. З 1776 Мигове переходить під владу Австро-Угорщини. Після Першої світової війни Австро-Угорщина розпалася. З 1918 року Мигове, як і вся Буковина, перебувало під владою Румунії, а 1940 року увійшло до складу Радянського Союзу (Української РСР).

За переписом 1910 року в Миговому проживало 3491 чоловік, в т. ч. українців – 2850, євреїв – 580, поляків – 48, румунів – 8, німців – 3, інших національностей – 2 чоловіка.³⁸

³⁵ Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. — С. 155. — 706 с.

³⁶ Церква Іоанна Сучавського зведена повністю з дерева у 1905 р. URL: <https://discover.ua/destinations/chernivtsi-region-region/migovo> (дата звернення: 02.07.2024).

³⁷ Werenka Daniel Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774-1785). Czernowitz, Selbstverlag. — 1895. — С. 64, 132. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=FLF0z4HdhXMC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 02.07.2024).

³⁸ Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. — 155 – 706 с. URL: https://ukrssr.com.ua/cherniv/vizhnitskiy/migove-vizhnitskiy#google_vignette (дата звернення: 02.07.2024).

За переписом 1940 року в селі проживало 2762 жителів, із них 2536 українців, 211 євреїв, дев'ять німців, шість поляків і один румун.

На початку липня 1940 року село окупували німецько-румунські війська. Почалися репресії, переслідування євреїв. Із села до концентраційних таборів було вивезено понад 200 чоловік. на роботу до Румунії було забрано 145 громадян.

Єврейська громада³⁹

Євреї жили в Мигові протягом багатьох поколінь, заробляючи на життя землеробством, перевезенням лісу, торгівлею худобою. Євреї були працьовитими і виявляли великий дух громади. Вони будують баню, яка служила всій громаді, і гарну синагогу в центрі та інші молитовні будинки на периферії, релігійні приватні школи і давали своїм дітям, які мали відвідувати лише русинську сільську школу, приватне навчання німецькою мовою. Євреї були єдиною групою в селі, де не було неписьменних.

Промислові підприємства в селі належали євреям. Два парових лісопильних заводи, два лікєро-горілочних заводи та дріжджовий завод.

Оскільки нова залізнична гілка від Глибокої до Берегомета не пролягала через Мигове, почався спад у бізнесі, який призвів до еміграції. Багато молоді, завдяки своїй сіоністській позиції, поїхали до Єрец-Ізраель, де вони пізніше воювали за незалежність.

У 1920–30-х роках в Мигове діяли відділення різних єврейських партій та організацій.

У 1941 році катастрофа спіткала євреїв Мигова. Їх депортували в Трансністрію. Їхнє майно було пограбовано німецько-румунськими військами.

Очевидець, Зуню Шутак, син Теодосія Шутака з Мигова, повідомив наступне: *«Влітку 1941 року колона з 300 осіб, які прибули з табору для полонених Єдінець і прямували до Трансністрії, їх було пограбовано на р. Дністер румунським унтер-офіцером. Тоді євреїв солдати загнали у воду. Усіх, хто намагався повернутися на берег, кололи багнетами або розстрілювали. Ті небагато, хто зміг перепливти на інший берег, змогли розповісти цю жахливу історію».*

Багатьох євреїв із Мигове було відправлено до табору для полонених, Тарасівка.

Невелика кількість тих, хто вижив після катастрофи, все ще живе в Румунії. Ще меншій кількості пощастило знайти дім в Ізраїлі.

³⁹ “Mihowa”, Geschichte der Juden in der Bukowina {History of the Jews in the Bukovina} Edited by: Dr. Hugo Gold, As told by: Jakob Enzenberg, Kfar Ata, Israel, Published in Tel Aviv, 1962. URL: https://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/buk2_091.html (дата звернення: 02.07.2024).

Нижні Станівці⁴⁰

Нижні Станівці, 1906 р.⁴¹

Нижні Станівці — село в Кіцманському районі. Колишня назва — Станешти (рум.), Станівці Долішні. Перша письмова згадка про село відноситься до 1596 року. У XIX столітті, під владою Австро-Угорської імперії, Нижні Станівці (Unter-Stanestie) – торгове містечко у складі Герцогства Буковини (на початку XX століття – у Вашковецькому повіті), центр судової округи. У 1918-1940 рр. – у складі Румунії, у 1940-1991 рр. – УРСР.

Єврейська громада⁴²

Євреї оселилися в Нижніх Станівцях на початку XIX ст. Вони перебиралися сюди з Галичини. Євреї займалися роздрібною торгівлею, заснували невеликі промислові підприємства – лісопильню, миловарню, виробництво соди. Однак більша частина єврейського населення не могла заробити на життя, і багато з них емігрували до Америки. Пізніше, при більш ліберальному австрійському режимі, середній клас виріс. Розцвіла торгівля сільськогосподарською продукцією, євреї займалися орендою поміщицьких маєтків. У другій половині XIX ст. єврейське населення Станешть становило близько 4000 чоловік.

⁴⁰Поляк М. П. Кіцманщина. Її минуле і сучасне: [Перлина Буковинської культури: іст.-геогр. відомості про р-н] / Михайло Поляк. – Чернівці: Петрович і Петрівна, 2013. — 560 с.,

⁴¹ URL: <http://www.muzejew.org.ua/Susidstvo/Responsive/Nizhstanivci-Ukr.html>

⁴²The Jews of Unter-Stanestie. URL: <https://www.jewishgen.org/Yizkor/staneshti/staneshti.html>; Nizhniye Stanovtsy (Ukraine) Translation of chapter “Unter Stanestie” from Volume II: Geschichte der Juden in der Bukowina. URL: https://www.jewishgen.org/Yizkor/Bukowinabook/buk2_118b.html

На рубежі століть (1890-1914 рр.) сучасний дух став переважати в Станештах. Багато сімей відправляли своїх дітей здобувати вищу освіту. Зростав добробут громади. Євреї викупували орендовану землю. Шевці, кравці, годинникарі, теслярі, водопровідники, перукарі, слюсарі, бондарі, ковалі були майже виключно євреї. Навіть більшість чиновників були євреями – окружний суддя, лікар, начальник поліції, вчителька в державній школі. До війни лікарі, юристи та фармацевти в Станештах, як і в інших містах Буковини, були в більшості своїй євреями.

Під час Першої світової війни єврейські жителі Станетців випробували на собі жорстокість російських окупаційних властей. Багато сімей залишили домівку, кинувши все своє майно. Після війни частина з них повернулася, щоб спробувати відновити зруйноване життя.

У період між двома світовими війнами, коли Буковина потрапила до складу Румунії, єврейське життя в Станештах розвивалося, працювала школа «Сафа Іврія», діяли єврейські громадські та політичні організації.

Викладачі та учні школи "Сафа Іврія"

29 червня 1940 року Червона Армія зайняла Нижні Станівці. Це призвело до депортації багатьох єврейських сімей, як надто заможних, до Сибіру. Деяка частина євреїв була змушена піти на співпрацю з новою владою. Цей факт був використаний в 1941 р., коли після початку війни Німеччини та СРСР і повернення на Буковину румунських властей деякі односельці оголосили євреїв прихованими комуністами, щоб мати можливість безкарно грабувати і вбивати їх.

28 липня 1941 р. 65 євреїв Станівців були розділені на групи і вбиті. Інша частина (переважно люди похилого віку, жінки й діти) були відправлені румунськими властями до Вашківців, де багатьох з них убили. Ті, що залишилися в живих, були депортовані до Трансністрії, де загинуло 172 єврея зі Станівців.

Доктор Гірш (Цві) Шульман закінчив медичний університет у Льєжі, Бельгія. Вбитий в Нижніх Станівцях в 1941 р.

Після звільнення Буковини від німецько-румунської окупації нечисленні євреї стали повертатися з Трансністрії і опинилися в Чернівцях. У 1945 р. радянські власті дозволили євреям Чернівців репатріюватися до Румунії, і біженці зі Станівців змогли скористатися цим дозволом. Багато з них потім перебралися з Румунії в Ізраїль.

Нижні Станівці, єврейський цвинтар. 2013 р.⁴³

⁴³ URL: <http://www.muzejew.org.ua/Susidstvo/Responsive/Nizhstanivci-Foto-Ukr.html>

Путила⁴⁴

Путила, 1911 р.⁴⁵

Путила (старі назви – Сторонець-Путилів, Путилів) – центр Путильської селищної громади Вижницького району.

Уперше згадується 1501 року разом з іншими населеними пунктами, які польський король передав молдавському великому логофету Іону Теутулу у володіння за те, що той уклав мир між Польщею і Молдовою.⁴⁶

Єврейська громада⁴⁷

Місто Путила мало Kultusgemeinde⁴⁸, до якого належали села Плоска, Сергіє, Фошка, Зібена Торакі, Чизеліта, Діхтерніц, Гура-Путилей і Яблониця, разом 1400 душ. Ця громада не могла дозволити собі рабина, тому вони скористалися послугами рабина з Вижниці. Раббі Хагер був останнім рабином, який мав цю честь. У Путилі була синагога та молитовний будинок.

⁴⁴ R.F. Kaind 1. Geschichte der Bukowina. Absch. 2. Czernowitz, 1903, стор. 26; Fr. Wickenhauser. Molda oder Beitrage zur Geschichte der Moldau und Bukowina. Bd. 2. Czernowitz, 1891, стор. 31.461

⁴⁵ URL: <https://castles.com.ua/putyla.html> (дата звернення: 04.07.2024).

⁴⁶ Історія міст і сіл Української РСР. Путила, Чернівецька область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. — С. 155 – 706 с.

⁴⁷ This is a translation of the chapter “Putila”, Geschichte der Juden in der Bukowina {History of the Jews in the Bukovina} Edited by: Dr. Hugo Gold, As told by: Eugen Rosner, Petach-Tikwa, Israel, Published in Tel Aviv, 1962. URL: https://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/buk2_092b.html (дата звернення: 02.07.2024).

⁴⁸ Єврейська громада в місті була відома як «Kultusgemeinde». Австрійський режим вимагав, щоб громади мали самоврядування за допомогою встановленої форми організації, включаючи президента, віце-президента, секретаря та кілька комітетів. Цих посадових осіб обирали євреї громади. Села, які не були достатньо великими, щоб підтримувати таку організацію, належали громаді найближчого великого міста.

Навколишні села мали молитовний будинок. При сіоністській організації діяла бібліотека. За підтримки президента громади та заступника мера, фармацевта Макса Роснера, у 1933 році було відкрито єврейський дитячий садок. Багато років сіоністську жіночу організацію очолювала пані Анна Бір.

Путила (кінець XIX – початок XX в.).⁴⁹

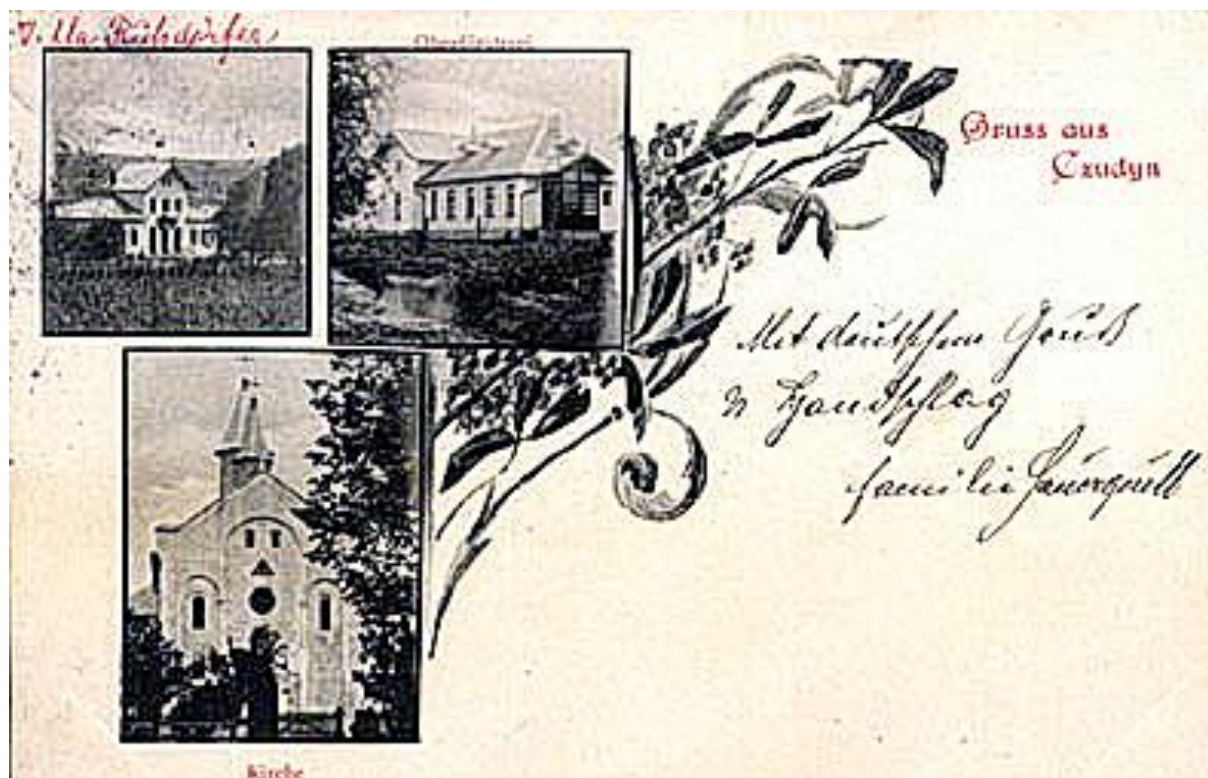
Працьовите єврейське населення жило в тихій злагоді та безтурботному взаєморозумінні зі своїми сусідами. Цей мир закінчився сумно після окупації міста росіянами в 1940 році. У наступні катастрофічні роки більшість євреїв зазнали жалюгідного кінця. Врятувалися не більше 200 осіб.

У роки російської окупації (1940/1941) відбулися значні зміни. Багаторічний голова громади втік із родиною до Заставни. З тих, хто залишився в місті, сіоністські лідери та землевласники були відправлені до Сибіру, зокрема адвокат д-р Вінклер, лікарі д-р Йозеф Бадіан і д-р Герхард Вінклер, загальний сіоніст д-р Йоахім Грайф, віце-президент президент спільноти Фріц Райхман.

Після вступу німецько-румунських армійських угруповань на Буковину в 1941 році синагогу та всі єврейські будинки спалили дотла. Єврейське населення було загнане на смерть. Більшість загинули в концтаборі Єдінець, частина по дорозі в Атачі, решта в Придністров'ї (Ободівка, Шаргород, Могилів та околиці). Колишній секретар громади Герман Вінклер, 84-річний чоловік, знепритомнів на дорозі і був похований заживо на очах у своєї дочки. Іншими жертвами були доктор Самі Шехтер, фармацевт Макс Рознер, який загинув в Ободівці (1879-1941) разом зі своєю дружиною та дочкою, та багато інших, які померли жахливо.

Серед тих, хто вижив, живуть в Ізраїлі: пані Анна Бір, пані Паула Шехтер, пані Джина Секлер, пан Вінклер, фармацевт Ойген Рознер і Мартін Секлер.

⁴⁹ URL: <http://muzejew.org.ua/Karta-Gura-Putilei-Rus.html>

Чудей, 1930 р.⁵¹

Чудей – село в Чернівецькому районі, центр Чудейської сільської громади.

Поселення відоме з 1707 року. У ХІХ столітті, під владою Австро-Угорської імперії, Чудей (Чудин) мав статус торгового містечка (Marktgemeinde) в Сторожинецькому повіті Герцогства Буковини. Містечко мало власну печатку з гербом: на срібному тлі олень натуральної барви з чорними рогами й копитами.

За переписом 1900 року в містечку «Чудин» проживали 2594 мешканці (55 українців, 1706 румунів, 806 німців, 520 євреїв, 17 поляків і 10 росіян-липованів).⁵²

Характерним представником колишнього австрійського духу Чудея є двоповерхова споруда будинку-інтернату. Сьогодні наряду з навчальним закладом в будівлі діє цікавий історико-етнологічний музей.

Крім того, в центрі збереглися будинки окружного суду, жандармерії, податкової інспекції, збудовані в кінці ХІХ на початок ХХ століття.

Під австрійським пануванням євреї, які жили в місті Чудин, жили в гармонії та забезпеченні. Вони керували власною громадою та жили в мирі зі

⁵⁰Mezhirech'ye (Chudey, Ukraine) Translation of chapter “Czudyn” from Volume II: Geschichte der Juden in der Bukowina. URL: https://www.jewishgen.org/Yizkor/Bukowinabook/buk2_081a.html; Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997. – С. 9. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf

⁵¹ URL: <https://andy-travel.com.ua/chudey>

⁵² Gemeindelexikon der im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder, bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900, XIII. Bukowina. Wien. – С. 68. URL: <https://digi.landesbibliothek.at/viewer/image/AC03014104/6/#topDocAnchor>

своїми сусідами. Єврейські громади були представлені Kultusvorsteher.⁵³ Керівниками були Мендл Готтесман і Пінкас Шойер. Мойсей Швіц був заступником. Поважними членами керівництва громади були: Авраам Срул Кнауер, Хаїм Лауфер, Мойсей Грюнберг, д-р Й. Рудорфер, Мойсей Шулер, Хаїм Зінгер, Йозеф Лейб Гершманн, Мордко Вайссельберг, Бенджамін Друкманн, Шлойме Шаерф, Саломон Зінгер, С. Друкманн, Юда Лейб Штетнер і Сейде Коффлер. Рабинами були Josef Sch.Babad і Mordko Horowitz.

Діяли організація «Bikur Cholim»⁵⁴ (голова: Srul Knauer), «Esrat Israel» (керівник: E. Rudich) і асоціація «Талмуд Тора» (президент: David Grabscheid).

За хворими доглядали єврейські лікарі доктор Sandberg і доктор Menezel.

Цей ідилічний час закінчився подіями Першої світової війни, але єврейське населення намагалося пристосуватися до нової ситуації і продовжувало свою звичайну діяльність за румунського режиму, наскільки це було дозволено.

Німецька окупація в 1941 році принесла сумний кінець. З вечора 4 липня до 5 липня 1941 року румунськими солдатами з безприкладною жорстокістю було вбито 450 євреїв.⁵⁵

Лише старий кіркут на виїзді з села у бік Красноільська є свідком колишнього перебування євреїв у Чудей.

Чудей, єврейський цвинтар. 2011 р.⁵⁶

⁵³ Єврейська громада в місті була відома як «Kultusgemeinde». Австрійський режим вимагав, щоб громади мали самоуправління за допомогою встановленої форми організації, включаючи президента, віце-президента, секретаря та кілька комітетів. Одним із комітетів був «Kultusgemeinde».

⁵⁴ «Бікур Холім» – організація, члени якої опікуються хворими.

⁵⁵ Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997. – С. 9. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf

⁵⁶ URL: <https://1ua.com.ua/nf7462554>